

Tijdinghen

De Vuurbaak aan de Oude Wetering

Door: Alfred Bakker

Wie vanuit Leimuiden naar het gemeentehuis van Kaag en Braassem rijdt, moet bij Weteringbrug letterlijk om de Vuurbaak heen, die daar op een betonnen sokkel staat. Op de rotonde is vanuit de linkeroooghoek misschien de blik gevallen op één of meer korte woorden op de zijkant van de sokkel:

HOOG > WOLK > HALS > WIJD > EENS > MEER > VUUR > VLAM > OOOH > PONT > OVER > VAAR > VRIJ > LANG > RING > ZOEK > WEET > BRUG >

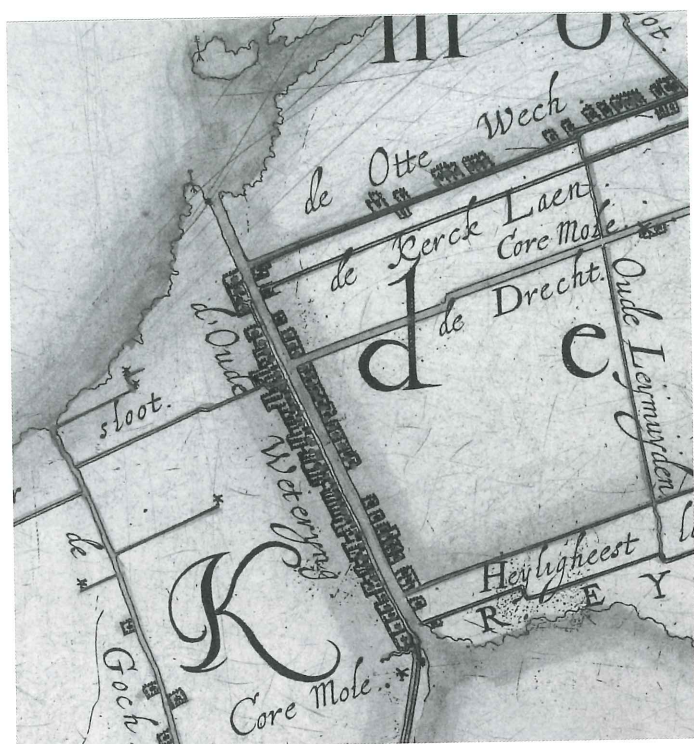
Maart 2011: De vuurbaak brandt!

Intrigerende en raadselachtige woorden van telkens vier letters. Hogerop in de stalen korf staan nog meer van zulke woorden. Waar staan ze voor, wat betekenen ze en wie heeft ze bedacht? Het object zelf roept ook vragen op. Stond ooit op deze plek een dergelijke vuurbaak? Van wie was die vuurbaak? En waarvoor diende hij?

De betekenis van de woorden is al eens eerder toegelicht door de kunstenaar René Knip in een informatieblad van Weteringbrug: ze komen van zijn vriend, de dichter K. Schippers die ze speciaal voor dit kunstwerk heeft bedacht.

In dit artikel beperk ik me tot de historische voorgangers van de vuurbaak, vanaf een simpele baak t/m de uiteindelijke lantaarn die er stond. Een tipje van de historische sluier wordt gelicht met kaarten en documenten. De oudste relevante kaart is van Floris Balthasar. De gedrukte versie van die kaart is van 1615. We zien op een landtong bij de monding van de Oude Wetering een baak afgebeeld. Een tweede baak staat op eiland de Nes in het Haarlemmermeer, dat door de stroom Het

Griet gescheiden is van het vasteland (waar later de Grietpolder wordt ingesteld).

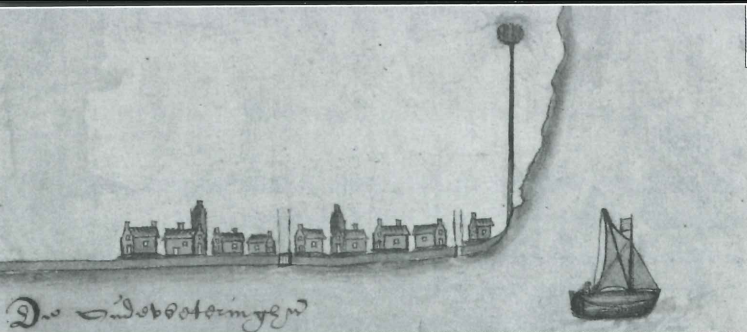

Kaart van Floris Balthasar uit 1615 met op het puntje de 'tonne'.

De baak op de Nes bestaat uit een paal die dicht bij de grond gestabiliseerd is met schoorpalen. In de top van de paal zijn twee horizontale balken aangebracht; het is een zogenaamde kruisbaak. De baak op de landtong is ook een geschoorde paal. Boven in de paal is een soort bol afgebeeld, waarvan we dankzij de kladversie van Floris Balthasars kaart weten wat het is. Op de manuscriptkaart heeft hij er in zwierige letters namelijk 'tonne' bij geschreven. Voor een verduidelijking van de constructie wijken we tijdelijk uit naar het voormalige eiland Abbenes. Daar heeft de stad Leiden namelijk in 1603 een baak laten plaatsen, waarvan een tekening bestaat met het ontwerp, bestaande uit een paal met een schuine lasverbinding, bouten en schoren. Bovenop de paal is een ton aangebracht op een hoogte van 25 voet (acht meter). Treden of andere klimvoorzieningen zijn niet zichtbaar op de paal.

De Weteringse ton zien we weer op een kaart uit 1616. Op een unieke kaart uit de verzameling van Rijnland zien we de bebouwing van Oude Wetering en de baak 'en profil'.

Er kunnen vraagtekens gezet worden bij de stabiliteit van de paal zoals de tekenaar hem weergegeven heeft: schoorpalen ontbreken. Bovenop de simpele, maar lange paal is duidelijk een ton met evenwijdige banden zichtbaar. Aangezien een trap of treden ontbreken, houden we

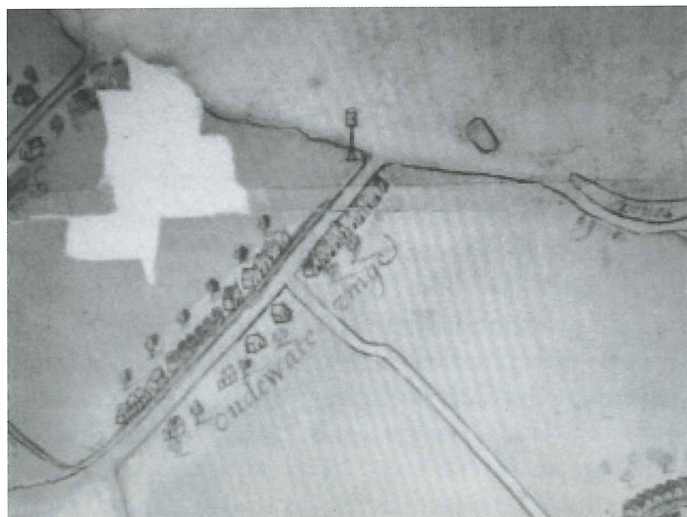
De Weteringse ton zien we weer op een kaart van Adriaen de Bruijn uit 1616.

het op een simpele ton (en geen ton die kon branden en die regelmatig gevoed zou moeten worden met bijvoorbeeld pek).

Jan Pietersz Dou, de eerste van een generatie befaamde landmeters, tekende in 1624 ook een duidelijke tonbaak, nu wel met schoorpalen. De ton is opvallend gepositioneerd; hij lijkt rechtop te staan.

Omstreeks 1625 dienden een aantal schippers een verzoek in bij de "Heere van Alckemade", Albert (of Albrecht) van Wassenaer (1599-16570). Ze hebben het in hun verzoekschrift over "mistige dagen, duijster weder, ende donckere nachten". Als in dergelijke omstandigheden vanaf het Spaarne naar "het Canael ofte encte vande oudewateringe" gevaren werd, raakte men dikwijls op het Meer uit de koers. Zeker als bij harde noordenwind de schepen naar het zuiden gedreven werden, waar ze geen andere keus hadden dan de Oude Wetering in te varen, konden schepen door het water overvallen worden, zoals gebeurd was bij enkele incidenten kort geleden. Het zou het heel wat schelen als er bij mist, duister en 's nachts een vuurbaak zou branden. De schippers zouden daar zoveel profijt van hebben dat ze maar al te graag een bijdrage wilden leveren. Ze stelden een bedrag voor "naer de grootte van ijdere schip", gemeten in lasten:

- acht stuivers bij meer dan twintig lasten

Kaart van Jan Pietersz Dou uit 1624 met tonbaak.

- zes stuivers van zes tot twintig lasten
- vier stuivers bij minder dan zes lasten

Op de kaarten van Rijnland is in de halve eeuw na 1625 geen vuurbaak te bespeuren.

Verzoek tot oprichting van een vuurbaak omstreeks 1670

Een volgende generatie schippers, nu in grotere getale, verzocht omstreeks 1670 weer om de oprichting van een vuurbaken. Het verzoek werd nu gericht aan de burgemeesters en regeerders van de stad Haarlem.

Duidelijk blijkt dat de stad in staat was om mankracht, materialen, materieel en, als belangrijkste, financiële middelen te mobiliseren. Er werden maar liefst twee vuurbakens gebouwd, één aan het Spaarne en de andere aan de Oude Wetering. Ook wist Haarlem een organisatie op poten te zetten voor de inning van de baakgelden en een administratie met de verantwoording van de inkomsten en uitgaven, inclusief een soort accountantsverklaring door de 'rendant'. Haarlem had ervaring met dergelijke organisaties voor de scheepvaart. Ook voor de Spaarndamse tol en de trekvaarten naar Amsterdam en Leiden was een administratie in het leven geroepen.

Contract aankoop land in 1671

Eerst moest echter toestemming verkregen worden van de lokale autoriteiten. In de heerlijkheid Alkemade was dat de schout en baljuw Boudewijn Vergeyl, die het ambt vervulde van 1668 tot 1688. Hierna konden de stukken land verworven worden waar de lantaarns op gebouwd zouden worden. De Weteringse lantaarn werd gebouwd op een stuk land dat werd gekocht van Daniel Egbertsz., inwoner van Aalsmeer. Onder aan het contract werd een zegel bevestigd met de letters S:BOUDEWEYN VERGEYL. Bekend is dat Vergeyl toen baljuw van de heerlijkheid Alkemade was.

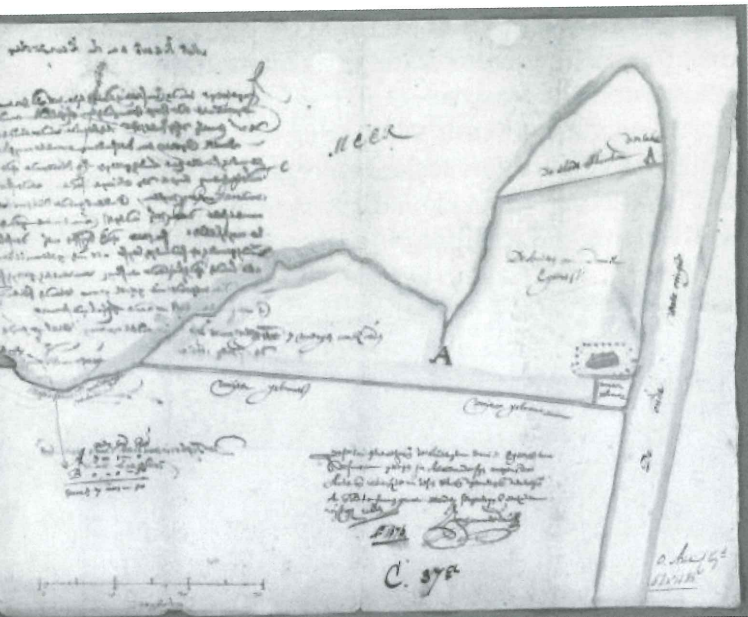
Het zegel van schout en baljuw Boudewijn Vergeyl

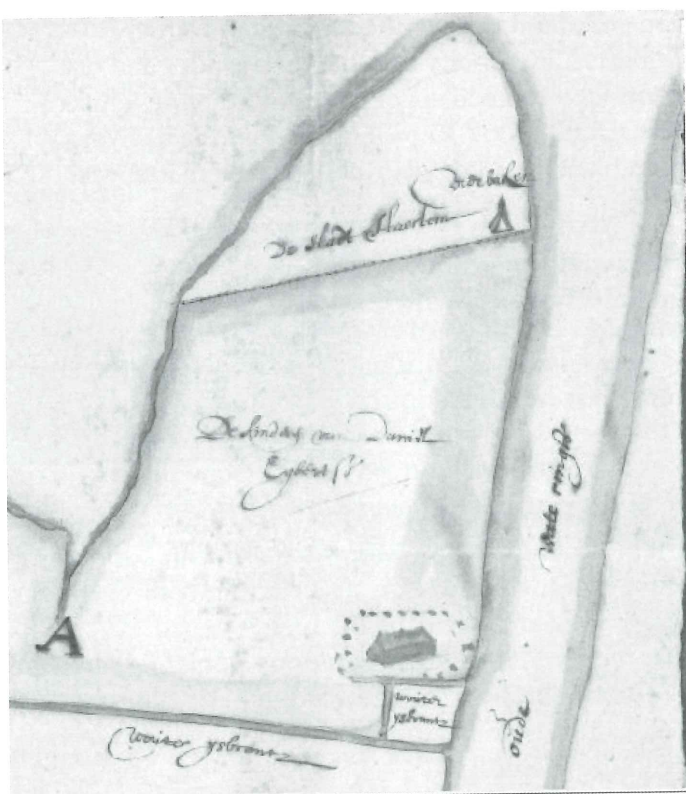
Recht van overpad

Uit een andere bron weten we dat in een koopbrief van 19 augustus 1671 de stad Haarlem ook recht van overpad naar de vuurbaak kreeg. Dat recht moet gegeven zijn door Daniel Egbertsz en Wouter Ijsbrantsz (rijk geworden in de houthandel). Ze bezaten beiden land op het noordwesteinde van de Oude Wetering.

Hun namen staan op een kaart van landmeter Johannes Dou, die de nieuwe eigendomsverhoudingen op het noordwesteinde van de Oude Wetering enkele jaren na de Haarlemse aankoop vastlegde in 1676. Egbertsz is dan

Kaart van Johannes Dou uit 1676 met de nieuwe bezitsverhoudingen op het noordwesteinde van Oude Wetering. Te lezen zijn van boven naar beneden:
Vuurbake
De stadt Haarlem
De kinderen van Daniel Egbertsz
Wouter Ysbrantz
Wouter Ysbrantz

inmiddels overleden. Het land is van zijn kinderen in 1676.

Op de kaart van dat stukje Oude Wetering zijn te zien: het perceel van de stad Haarlem, het resterende stuk land van Daniel Egbertsz' kinderen en twee percelen van Wouter Ijsbrantsz, waarvan één aan de Oude Wetering bij de uitmonding van de vaarsloot langs de noordzijde van de Goger polder. Het recht van overpad was nodig opdat de vuurbak te voet bereikbaar was voor de lantaarnopsteker vanuit Oude Wetering. Alleen voor lantaarnopsteker Pieter Heins zijn er aanwijzingen dat hij vanaf zijn huis aan de oostzijde van de Oude Wetering overvoer naar de lantaarn omstreeks 1800.

Na het overlijden van Wouter Ijsbrantsz in 1687 liet zijn schoonzoon, de chirurgijn Anthoni van Staaden, langs de Oude Wetering een buitenplaats bouwen naast een schuur die al door Johannes Dou werd afgebeeld in 1676.

Het complex, de zo geheten Plaats van Van Staaden, zou lang een exclave blijven binnen het Haarlemse land. Het wordt decennia lang, samen met Clockies Werff genoemd in allerlei documenten. Het staat afgebeeld op kaarten uit 1720 en 1731.

Oeverbescherming

Het nieuw verworven bezit met daarop de kostbare lantaarn moest beschermd worden tegen de golven van het Haarlemmermeer.

Een memorie van voorgeschoten geld bevat de passage "den 28 augusti opde weeteringe geweest omt lant te inspectere dat door de meer was wegspoelenden, aanbracht zes roeden." Kort na de aankoop van het land is dus over een lengte van zo'n twintig meter een houten beschoeiing aangebracht.

In 1674 wordt een schipper Jacob Jansz Buijs genoemd, die drie scheepsvrachten puin van Haarlem had gebracht "naerde weetering tot beschermingen ende conservatie vant stuckjen Landt daer de lantaaren op staet". Hij kreeg er tien ponden en tien schellingen voor.

De aangebrachte oeververdediging met hout en puin is een verklaring voor de prominente plek die het Lantaarnveld of Bakenveld op kaarten inneemt

Met de vraatzucht van de Waterwolf viel het in deze contreien overigens mee, zeker na de droogmaking van de Gogerpolder in 1715, waarvan de dijk langs het Meer extra zwaar werd uitgevoerd.

Desondanks bleef onderhoud nodig. Op 1 september 1780 werd het vernieuwen en repareren van enige roeden heiwerk rondom de Lantaarn aanbesteed, alsmede het onderhoud

gedurende tien jaar.

De bouw van de vuurbaak

De stad Haarlem beschikte over een organisatie met diverse specialisten, zoals de stadstimmerman, de stadsslottenmaker, de stadsscheepsmaker en de stadssmid. Het was een soort Publieke Werken met aan het hoofd de stadsfabrycq.

Voor de bouw van de lantaarns werden onder andere meester stadstimmerman Pieter Albertsz en zijn collega Pieter Maerts ingeschakeld/ Zij togen naar de Molenwerf aan het Spaarne en naar het Noordwesteinde aan de Oude Wetering. Vermoedelijk waren daar in de zomer van 1671 vanuit de Haarlemse stadswerf al diverse vrachten met materialen aangevoerd.

In een overzicht van geleverd hout wordt een elftal masten (heipalen) genoemd. Deze zullen in de grond gedreven zijn voor het "fondament", vermoedelijk in september 1671.

Hierna gingen de stadstimmerman en zijn knechten en stouwers aan de slag met eiken balken, gordingen en staanders.

Onder het toezicht van Pieter Albertsz maakten de knechten een kruisverband van balken. Er werden staanders opgericht, die aan de bovenkant ook met kruisbalken werden verbonden. Daarop werd een ommegang met leuning gebouwd. Een trap met leuning werd aangebracht. Wellicht waren enkele constructies al van te voren gefabriceerd op de Haarlemse stadswerf.

Daarna kwamen een blikslager, koperslager, glazenmaker, smid en de scheepsbouwer in actie voor de afbouw van de lantaarn en het teren van het hout.

Voor het zware werk schakelde de stadstimmerman 4 à 7 knechten en 3 à 5 stouwers zes dagen per week in. Hun dagloon bedroeg respectievelijk 20-22 en 18 stuivers, blijkt uit een overzicht van wekelijkse uitbetalingen in de maanden september, oktober en (begin) november 1671.

Pieter Albertsz zelf verdiende f 54,- "aen dit werck".

Het Rampjaar 1672

De vuurbakens waren amper opgericht in december 1671, of berichten over de opbouw van een Frans leger bereikten de Republiek. De Fransen vielen in juni 1672 de Republiek binnen. In Haarlem bereidden de notabelen hun vlucht voor. De met huisraad volgeladen pramen en schuiten verstopten het Spaarne. Er ontstond oproer in de stad. Baljuw Boudewijn Vergheyl van Alkemade begaf zich onder collonel Johan Schimmelpenninck naar de post bij Nieuwerbrug aan de Oude Rijn. De hertog van Luxemburg, wist op 28 december 1672 als versterkt punt Zwammerdam te bereiken.

Het is de vraag in hoeverre er in 1672 nog doorgaande scheepvaart was op de route Haarlem-Oude Wetering-Gouda. De Goudse sluis bij Alphen in de route lag namelijk op luttele kilometers van Zwammerdam. Er lag een verdedigingswerk. Vrijwel zeker ontving Haarlem die winter van 1672-1673 voor de twee vuurbakens geen contributie van schippers. Ze konden niet langs de frontlinie varen.

Acte contributie en koperen lampen in 1673

De wekelijkse betalingen aan knechten in 1671 wijzen erop dat in december van dat jaar al een vuurbaak was opgericht. Het is de vraag of hij toen afgebouwd was (inclusief een lamp of lantaarn) en gebruiksklaar was voor het winterseizoen dat tot mei (1672) duurde.

Haarlem heeft pas op 6 maart 1673 een acte opgesteld. Hierin werd de contributie geregeld van de schippers die door de stad voeren als bijdrage aan de bouw van de twee lantaarns.

De lantaarns waren in mei 1673 nog niet afgebouwd. In 1673 schreef ene Abraham in zijn quitantie dat hij in mei met de blikslager de lantaarn dicht had gemaakt. En voorts: "den 27 october door ordere vande heere commissarisse gemaect twee groote kopere lampe".

Dus pas op zijn vroegst in november 1673 konden de lantaarns branden en geld opbrengen.

Uit de spaarzame gegevens kan opgemaakt worden dat de contributies van de schippers in 1673 en 1674 vrijwel even hoog waren. Ze moesten dus het volle pond betalen, ook al konden ze in 1673 minder gebruik maken van de faciliteiten van de vuurbakens.

Tarieven / inkomsten

Om de lantaarns aan het Spaarne en de Oude Wetering te mogen passeren, moesten de schippers baakgeld betalen. Hun eerder omstreeks 1625 voorgestelde indeling drie tariefgroepen naar aantal lasten (1 last = 2 ton), werd vereenvoudigd tot twee tarieven:

In een rekening uit 1674 staat: "van yder smal off grooter schip twaelff stuijvers ende van ijder minder schip off schuijt acht stuijvers int Jaar." Hoe de verschillende genoemde scheepstypen exact gedefinieerd werden, in lasten of breedte, is onduidelijk.

Een Haarlemse resolutie uit 1761 schept duidelijkheid. Toen werden de tarieven verhoogd tot 10 en 15 stuivers voor kleine en grote schepen, die in de Haarlemse resolutie onderscheiden werden door de breedte van 12 1/2 voet.

De gelden die in 1673 en 1674 ontvangen waren in de vorm van Vlaamse ponden, groten en schellingen

werden door "Aelbert de Klerck" in een kluis bewaard. Het overgrote deel kwam binnen in de vorm van lantaarngeld. Verder ontving Haarlem pacht voor de landen waar de lantaarns op stonden. Zo betaalde de Weteringse lantaarnopsteker Koeck enkele ponden voor land dat hij pachtte.

De Haarlemse inkomsten van lantaarngeld varieerden in de loop van de 18de eeuw van f 600,- tot f 2.700,-. De fluctuaties konden soms geweten worden aan de persoonlijke inzet van degene die de lantaarngelden inde.

De opbrengst van het lantaarngeld beliep f 1.454,- in 1794. Het volgende jaar mocht ene Abraham Lieste tegen een vast loon de lantaarngelden innen. De beloning was zeker te laag, want hij inde slechts f 1.043,- in 1795. De stad stelde voor om hem dan maar f 15,- te betalen voor elke f 100,-ontvangen lantaarngeld.

Lantaarnopstekers 1674-1784

De eerste (in de archieven genoemde) lantaarnopsteker in Oude Wetering wordt in 1674 in de archieven genoemd. Hij heette Cornelis Dirckxe Koeck en ontving als loon f 70,-. Het land waar de lantaarn op stond (pro forma van Cornelis van Campen) pachtte Cornelis voor een bedrag van zes pond. De bedragen werden in die tijd afwisselend in guldens en stuivers of (Vlaamse) ponden en schellingen uitgedrukt.

In het kohier van 1680 staat Cornelis Dirckxe Koeck vermeld als "arbeijder". Hij woonde met zijn vrouw en drie kinderen in Oude Wetering.

Op een kaart uit 1731 staat een "huijs van de Stadt" afgebeeld op het noordwesteinde. Het is verleidelijk om hierin het onderkomen te zien van de lantaarnopsteker of -wachter. Daar bewaarde hij de sleutel van de Lantaarn. En inderdaad dankzij 18de eeuwse kohieren weten we dat de stad Haarlem er vanaf minimaal 1731 een dergelijk huis bezat. De opstal werd toen omschreven als "De stad Haerlem een bouwhuijs; voor niet verhuurt voor 't aensteeken van de voorz. Vierbaken". Het huis wordt nog genoemd als w eigendom van de stad Haarlem in 1771 en 1772. Volgens de lijst van afgebroken huizen 1772-1794 is het gesloopt in 1773.

Lantaarnopstekers die na 1773 voor Haarlem werkten, hadden hun eigen onderkomen aan de west- of oostzijde van de Oude Wetering.

De lantaarnopsteker kon ook een vrouw zijn. Uit een document uit 1780 blijft namelijk dat Maria van Dijk, geboren Overpelt, in dat jaar een 'tractement' (loon) van zeventig gulden kreeg voor het opsteken van de lantaarn. Ook leverde ze kaarsen en katoen voor de lantaarn.

De levensloop van Maria Overpelt is een verhaal apart. Geboren in Oude Wetering (westzijde) in 1741 als dochter van de poldermeester van de Grietpolder huwde ze oculist J. Brikkenaar van Dijk die zich in Oude Wetering had gevestigd. Na zijn dood huwde ze nogmaals een medicus, Reinerus van Drunen. Maria stierf in 1806 als zijn weduwe in een groot huis aan de Amsterdamse Keizersgracht 395 dat bij de belastingheffing in 1815 de hoogste aanslag had.

Haar opvolger komen we tegen in 1784, als ene Pieter Heins kaarsen levert. Deze man blijven we in verschillende hoedanigheden tegenkomen in krantenadvertenties, rekeningen en bestekken tot zijn dood in 1822.

Pieter Heins was geboren in Groningen in 1750, huwde daar op 24 februari 1781 met Hendrijntje Hazevoet. Omstreeks 1785 arriveerde hij in Leimuiden, waar hij voor de tweede keer trouwde met Marijtje Gerritsdr. Geijlswijk op 5 november 1786.

Pieter Heins schopte het tot lid van de Leimuidense municipaliteit in 1798-1803 en daarna van de gemeenteraad tot zijn dood in 1822. Verder wordt hij genoemd als lantaarnopsteker, lantaarnopziener, aannemer, zeilmaker, voorganger in de kerk en ambachtsbewaarder.

Zijn ervaring in de municipaliteit in de Bataafse tijd verklaart zijn bekendheid met de juiste aanhef in brieven uit 1799 en 1800: "Meede Burgers:. Ook de afsluiting in zijn brieven mocht er wezen: "U Heyl wensende Meede Burger P. Heins".

De levenslopen maken duidelijk dat lantaarnopstekers geen arme sloebers hoefden te zijn. Alleen Cornelis Dirckxe Koeck was een arbeider.

Het loon of tractement van de lantaarnopsteker was opvallend constant in de loop van ruim een eeuw. Op het laatst bekende overzicht van Haarlemse uitgaven wordt nog steeds een bedrag van f 70,- genoemd voor het opsteken van de lantaarn. De lantaarnopstekers ontvingen hun loon "bij verschijning" in Haarlem. Een interessant gegeven daarbij is de datum: Maria Overpelt en Pieter Heins verschenen omstreeks 1 mei in Haarlem. Het seizoen voor het opsteken van de lantaarn liep van augustus tot en met april.

Conflicten met de Goger polder en met Alkemade
Vanaf 1715 ontstond er een conflict omdat de afwatering van het Haarlemse land op de Goger polder door de bedijking en vervening in die polder in het ongereede was geraakt. Het kwam in 1720 tot

een rechtzaak.

De zaak van de achterstallige penningen voor verpondingen en andere verplichtingen bleef echter nog jaren voortsleepen. In 1730 schreef de baljuw P.J. Wierman van Alkemade hierover een brief aan de stadsbaas Cornelis de Jongh van Haarlem. Haarlem had leergeld betaald. Later in de 18de eeuw werkte het Leimuidense manasje-van-alles Joost Timmers als een soort rentmeester voor de stad. Hij mocht verpondingen en penningen betalen, "alles ingevolgen de ordre vervat in 't contract van den 8 April 1735 tusschen Heeren Burgemeesteren der stad Haarlem ter eener en den Schout, Dijkgraaf en Heemraaden van de Googer Polder ter andere zijde aangegaan". Het was een standaardfrase die nog steeds voorkwam op een rekening uit 1791. Bovendien mocht Joost Timmers de huur van landen en opstallen innen, de onderhoudsstaat van de Lantaarn inspecteren en omschrijvingen van noodzakelijke werkzaamheden maken (die hij waarschijnlijk vervolgens zelf mocht uitvoeren).

De lantaarn in 1731

Aan het conflict tussen Alkemade en Haarlem danken we een mooie kaart, waarop het resultaat van de bouwwerkzaamheden van 1671 goed zichtbaar is. De kaart is in 1731 gemaakt door de Haarlemse onderfabriek Hendrik de Werff. Zoals vrijwel alle kaarten uit die tijd diende hij om afspraken over percelen vast te leggen, en in dit geval ook over oeverbescherming (van de Westpunt).

De vuurbaak getekend door de schilder Andreas Schelfhout omstreeks 1850.

De kaart is te vinden in het Noord-Hollands Archief in Haarlem, waar kaarten van 'landerijen van de Stadt Haerlem' bewaard worden. Het is de meest gedetailleerde kaart die we kennen van de lantaarn en directe omgeving en er valt veel op te zien. Langs de Oude Wetering zijn kades getekend, met kadegedeelten gereserveerd voor de Stadt Haerlem. Er staat een 'huijs van de Stadt', er is een stenen huis en een houten schuur afgebeeld. In het 'Riet Landt' langs het Meer staat een Lantaarn, waar onze aandacht natuurlijk het meest naar uitgaat. We zien een hoofdconstructie van een centrale paal met vier schoorpalen en een ondersteuning van (waarschijnlijk) nog eens vier schoorpalen. De in totaal acht schoorpalen rusten op in de grond geheide palen, waarvan er vier onderling door een houten kruis verbonden zijn. Twee andere heipalen zijn verbonden met een extra zware horizontale balk.

Aan de hoofdconstructie hangt een theehuisachtige opbouw met ramen en roedenverdeling (de lantaarn zullen we maar zeggen) met rondom een soort kraaiennest, in het document uit 1671 'ommeganck' genaamd. Bovenop de lantaarn zien we een blauw gekleurde koepel die mogelijk met zink was bekleed, als we denken aan de blikslager uit 1671. Op de koepel van de lantaarn staat een vlaggenmast met een vlag. Er staat een zuidenwind volgens de tekenaar.

Op het oog is de lantaarnconstructie aan de zijkant van de centrale paal opgehangen. De ommegang is toegankelijk via een trap aan de zuidkant van de lantaarn, Onderaan de trap staat onmiskenbaar een hokje of portaal. Vrijwel zeker was hier een afsluitbare toegangsdeur. In een later bestek is sprake van een te leveren scharnier voor de deur onder aan de trap.

Al het houtwerk is rood gekleurd. Het wijst erop dat het hout ingesmeerd is met teer om het te beschermen tegen de weersinvloeden. We weten dat er teer geleverd is en dat de stadsscheepsbouwer verantwoordelijk was voor het teren volgens het uitgavenoverzicht van 1671.

Loodjes en letters

Her en der in Nederland zijn Haarlemse bakenloodjes gevonden, te herkennen aan het ongekroonde wapen van de stad. Het wapen bestaat uit een veld met daarin een zwaard, daarboven een kruis en geflankeerd door vier zespuntige sterren.

Tot de vindplaatsen behoren onder andere Leimuiden, Alphen a/de Rijn, Middelburg en Den Burg. Het op Texel gevonden loodje met een diameter van 23 mm heeft een ingeslagen letter G. In de laatste decennia van de 18de eeuw werden de bakenloodjes, voorzien van het Haarlemse wapen,

Keerzijde en voorzijde bakeloodje uit 1762.

geleverd door de Haarlemse loodgieter Arend van Kempen, later door de weduwe van Kempen. De oplage was constant. In de periode 1781-1794 leverde het bedrijf jaarlijks 2.100 à 2.200 merkloten. Als de schipper een bakelood uitgereikt kreeg, werd er vermoedelijk het bedrag en een letter ingeslagen, de initiaal van de achternaam van de betalende schipper.

De loodjes zouden uitgereikt kunnen zijn door een commissaris. In de verantwoordingen voor de jaarlijkse borderel komen drie namen voor. In 1780 noemt de Rendant bijvoorbeeld commissaris Dina van de Weetering. En na Dina's overlijden haar man Jan Otter in 1781.

Uit de sterfdata van Dina van de Weetering (1740-1781) en Jan Otter (1732-1782), gehuwd met Dina de Wetering in 1767, blijkt dat de functie van commissaris van het ene familielid op de ander overging. In 1784 wordt Dina's zus Femmetje van de Weetering als commissaris genoemd.

Als uitgiftepunt voor de bakeloodjes komt de Melkbrug in Haarlem in aanmerking, waar burger Johan Verwyde het bakengeld inde in 1799.

Maar ook de Langebrug is een mogelijkheid. In de borderellen over 1780 en 1781 noteerde de rendant namelijk: "Bij den brugophaalder van de lange brug is geen lantaarngeelde ontvangen".

In een brief van een Brusselse schipper uit 1799 wordt ook de Langebrug genoemd.

Al in de eerste rekening van 1673 is sprake van een "zeeker Journaal" waarin "de naamen der Schippers gestelt zyn". De namen van de schippers waren dus van te voren bekend.

Een tweede Journaal (jaarlijks bijgehouden) bestond voor de uitgifte van de bakeloden en de betalingen door de schippers, het "Journaal op de letteren". Hierin werden de ontvangen bedragen genoteerd, gerubriceerd volgens de eerste letter van de achternaam van de schipper.

Uit de jaren tachtig van de 18de eeuw zijn diverse Journaals op de letteren bewaard gebleven. In vier beschouwde jaren (1780, 1781, 1784 en 1785)

is de verhouding tussen de ingeboekte bedragen constant. De hoogste bedragen worden onder J ingeboekt (maximaal f 316,-) en de laagste onder de letters N en V (f 3,- à f 5,-) in 1780.

Voorts valt het op dat de letters K, Q, X, Y en Z ontbreken in het Journaal op de letteren. Dat is logisch, want achternamen die met die letter beginnen, komen niet veel voor.

Dankzij loodjesverzamelaar Alex Kussenmaker beschikken we over een overzicht van ruim zestig Haarlemse bakeloodjes. Op de voorzijde staat het wapen van de stad Haarlem. Op de keerzijde staan

B. Transe	332. 15. -
K.	35. 5. -
P.	66. -- -
J.	131. -- -
S.	316. -- -
L.	27. 15. -
A.	33. -- -

Borderel met inkomsten van bakengelden in 1781 (detail).

de laatste twee cijfers van het jaartal (soms alle vier cijfers) en de ingeslagen letter(s) en/of de waarde in stuivers. Het oudste loodje waarop een waarde (zes stuivers) vermeld staat dateert van 1691.

In Kussenmakers overzicht ontbreken ook de letters K, Q, X, Y en Z. Het is een perfecte match met de per letter ingeboekte bedragen op de borderellen..

Ook is de tariefswijziging van 1761 herkenbaar in zijn collectie. De oudste bakeloodjes hebben waarden van zes en twaalf stuivers. De jongere hebben waarden van tien en vijftien stuivers. Het Journaal met de namen van schippers is nog niet opgedoken. Van hun namen is voornamelijk alleen schipper Vereijken uit Brussel bekend. Hij beklagde zich in 1799 over het niet branden van de Lantaarn in Oude Wetering, waardoor zijn schip met "costelijke" lading verloren ging.

Het vervolg van dit artikel wordt in een volgende Tijdinghen gepubliceerd.